

Marlies Algoet (a), Sanne Feryn (a), Lieve Van Severen (a), Edith De Bock (b), Eva Staels (c) & Willem Van den Broeck (c)

(a) Odisee

(b) Onderwijscentrum, Brussel

(c) Vrije Universiteit Brussel

Contact: Marlies.algoet@odisee.be

Lieve.vanseveren@odisee.be

***Klank klaar voor de leesstart!* Een wetenschappelijk onderbouwde taaldidactiek en professionaliseringstraject om voorbereidende technische leesvaardigheden bij jonge kinderen (3 tot 6 jaar) te stimuleren**

1. Probleemstelling

Vlaamse kleuters staan minder ver in voorschoolse geletterdheid dan kleuters in andere West-Europese landen (Vandenbroeck e.a. 2016). Zo scoren ze minder goed op tests over voorbereidend (technisch) lezen (VTL) in vergelijking met bijvoorbeeld Nederlandse kleuters (Van Vreckem & Callens 2016). In het Vlaamse kleuteronderwijs wordt weinig systematisch en doelgericht aan VTL gewerkt (Thomas More 2019).

Vooraf jonge kleuters en risicokleuters die weinig interesse in klanken en letters tonen, missen de broodnodige stimulansen (Van Druenen e.a. 2017). Want, om een goede lezer te worden, is een goede leesstart op kleuterleeftijd essentieel (Van den Branden e.a. 2011). Een kwaliteitsvolle leesstart bied je onder meer door al in de kleuterklas sterk in te zetten op belangrijke VTL, zoals letterkennis, klankbewustzijn en spontaan schrijven (Geudens e.a. 2018). Dat gebeurt uiteraard best in een rijk leesklimaat. Het is echter geen sinecure om als individuele school of leerkracht te weten welke vaardigheden belangrijk zijn voor welke leeftijd en hoe je daaraan kunt werken. *Klank klaar voor de leesstart* komt hieraan tegemoet.

2. Kaatje Klank

In een eerder praktijkonderzoek werd de taaldidactiek *Kaatje Klank* ontwikkeld om bij 4-jarige kleuters het klankbewustzijn en de articulatievaardigheden te stimuleren (Van Severen e.a. 2015). *Kaatje Klank* onderscheidt zich van andere methodes door de integratie van wetenschappelijke inzichten, door de doelgerichte en systematische opbouw met aandacht voor risicokleuters en door het speelse karakter van de activiteiten. Kleuteronderwijzers bevestigen dat kinderen tot op het einde gemotiveerd zijn voor de *Kaatje Klank*-activiteiten. Ze houden van de grapjes en versprekingen die Kaatje maakt. Op die manier verzoent *Kaatje Klank* de recente wetenschappelijke inzichten over het belang van gesystematiseerd en doelgericht taalonderwijs met de speelse aanpak van het Vlaamse kleuteronderwijs. Bovendien toont een quasi-experimentele studie een significant positief effect van de taaldidactiek *Kaatje Klank* op het foneembewustzijn van de kleuters (Buntinx e.a. 2016).

3. Projectdoelen

Het eerste doel van het project *Klank klaar voor de leesstart* is om *Kaatje Klank* voor de tweede kleuterklas aan te passen en uit te breiden met de nieuwste wetenschappelijke inzichten omtrent VTL. We voorzien bovendien in een leerlijn van de eerste kleuterklas tot en met het eerste leerjaar, met bijzondere aandacht voor de ondersteuning van kwetsbare kinderen met een verhoogd risico op leesproblemen. Daarnaast willen we nagaan wat de effecten zijn van de toepassing van *Klank klaar voor de leesstart* en het bijhorende professionaliseringstraject op de VTL-vaardigheden van de kinderen.

4. Resultaten

4.1 Didactisch kader

Kaatje Klank 2.0 kookt met vier essentiële VTL-ingrediënten: 'klank(bewustzijn)', 'letters', 'klank- tekenkoppeling' en 'spontaan schrijven'. Drie tot vier keer per week oefenen de kinderen deze vaardigheden gedurende 20 minuten binnen een krachtige en motiverende lees- en schrijffomgeving.

4.2 Klankbewustzijn

In de eerste kleuterklas speelt Kaatje geluid- en klankspelletjes en leren de 3-jarige kinderen

EF: executieve functies WS: woordenschat ART: articulatie WK: wereldkennis
TB: taalbewustzijn MT: mondelinge taalvaardigheden

geconcentreerd te luisteren en (non-) verbale geluiden te onderscheiden. In de tweede kleuterklas of groep 1 leren de kinderen minimale woordparen (= woorden die in 1 klank van elkaar verschillen) te onderscheiden en herkennen ze enkele klanken in korte woorden, zoals bijvoorbeeld /r/ in 'rok'. In de derde kleuterklas of groep 2 gaat Kaatje een stapje verder met auditieve analyse (hakken), synthese (plakken) en manipulatie (klank weglaten of veranderen).

Kaatje Klank 2.0 houdt rekening met een geleidelijk toenemende moeilijkheidsgraad bij de keuze van klanken en woorden. Zo is de klank /s/ gemakkelijk te herkennen in het woordbegin (bv. 'soep') en komt deze klank daarom in de tweede kleuterklas reeds aan bod. De klank /b/ is veel moeilijker te discrimineren in woorden zoals 'beer' en wordt daarom pas in de derde kleuterklas aangereikt (Geudens e.a. 2018).

Omdat bovenstaande auditieve vaardigheden voor de kleuters niet eenvoudig zijn, zet *Klank klaar voor de leesstart* in op een krachtige leerkrachtbegeleiding. Zo zal de leerkracht de aandacht op de zintuigen 'horen' en 'zien' richten, de oefening 'modelen', de instructie herhalen en laten herhalen door de kleuters en belangrijke klanken zelf benadrukken. Naarmate de vaardigheden meer verworven worden, bouwt de leerkrachtbegeleiding stapsgewijs af (= *scaffolding*, Ukrainetz et al. 2011).

4.3 Letters, klank-tekenkoppeling en spontaan schrijven

Het is belangrijk dat kinderen vroeg in contact komen met geschreven taal en letters. Doorheen de hele kleuterperiode krijgen kinderen de kans om met lettermaterialen te spelen (bv. blokken met letters, letterstempels) en om functionele schrijftaken te maken (bv. wenskaarten 'schrijven', reclameboodschappen maken voor de winkelhoek, enz.).

De klank van de week wordt alzijdig verkend: auditief, visueel en articulatorisch. Ook de koppeling met de letter wordt expliciet gemaakt. Bijvoorbeeld: de kleuters maken grote en kleine letters met hun lichaam en met losse materialen zoals touwtjes, stenen en klei. De geïnteresseerde leraar benoemt heel vaak de klank die bij de letter hoort: "Knap, jullie maakten met de hele klas een reuzeletter S!".

4.4 Zorgkleuters

Kinderen met een risico op leesproblemen krijgen extra ondersteuning in de vorm van *preteaching*. Complexe VTL-oefeningen worden op voorhand in kleine groep en met sterke leerkrachtbegeleiding aangereikt. Bovendien is er aandacht voor het begrijpen van de instructies, voor de opbouw van de nodige wereldkennis en voor bijhorende woordenschat. Ook onvoldoende ontwikkelde executieve functies, zoals impulscontrole en werkgeheugen, worden ondersteund door bijvoorbeeld de stop-denk-doe-strategie en het elimineren van storende auditieve en visuele prikkels (Feryn 2021).

5. In de praktijk

Kaatje Klank en *Klank klaar voor de leesstart* werden uitgewerkt en uitgetest in verschillende Vlaamse en Brusselse klascontexten in het kader van de PWO-onderzoeksprojecten ‘Spreken verfijnen in de kleuterklas’ en ‘Klank Klaar voor de leesstar’. We gaan na wat de effecten zijn van *Kaatje Klank 2.0* en het bijhorende professionaliseringstraject in de tweede kleuterklas (schooljaar 2020-2021) en de derde kleuterklas (schooljaar 2021-2022).

Referenties

- Buntinx, J, A. Vandensande, I. Zink, H. Taelman & H. Van Severen (2016). “Het effect van de klassikale interventie ‘Kaatje Klank’ op het foneembewustzijn van normaalontwikkellende, een- en meertalige kleuters uit de tweede kleuterklas”. In: *Logopedie*, 30 (1), p. 37-54.
- Feryn, S. (2021). *Kleuters laten groeien in executieve functies. Hoe? Zo! Zet je EF-bril op. Praktijkboek*. Leuven: Lannoo.
- Geudens, A., E. Van Kerckhove & M. Noé (2018). “Klank-tekenkoppelingen verkennen. Doelbewust én kleutervriendelijk”. In: *Tijdschrift Taal*, 9 (13), p. 28-30.
- Thomas More (2019). ‘Fit-voor-lezen’. Online raadpleegbaar op: www.fit-voorlezen.thomasmore.be.
- Ukrainetz, T., J. Nuspl, K. Wilkerson & S. Beddes (2011). “The effects of syllable instruction on phonemic awareness in preschoolers”. In: *Early Childhood Research Quarterly*, 26 (1), p. 50-60.
- Van den Branden, K., J. Van Damme, M. Verhelst, B. Belfi, L. Cortois, G. Vanlaar, P. Verhaeghe, C. Moons, K. Van Gorp & K. Verachtert (2011). ‘Vorderingen van leerlingen in het leren van Nederlands. Beleidssamenvatting en aanbevelingen’. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven / Centrum voor Taal en Onderwijs.
- Van Druenen, M., F. Scheltinga, H. Wentink & L. Verhoeven (2017). *Protocol Preventie van Leesproblemen groep 1 en 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Van Severen, L., H. Taelman & I. Zink (2013-2015). ‘Spreken verfijnen in de kleuterklas’. Brussel: Odisee. [PWO onderzoeksproject].
- Van Vreckem, C. & S. Callens (2016). “Voorbereidende lees- en spellingsvaardigheden van Vlaamse en Nederlandse kleuters: meer verschillen dan gelijkenissen”. In: *Logopedie*, 28 (6), p. 31-45.
- Vandenbroeck, M., G. Vanlaar, K. Bellens, J. Van Damme & B. De Fraine (2016). *Het Vlaams lager onderwijs in TIMSS 2015*. Leuven: CO&E.